

ANÀLISI DE LA FRASEOLOGIA VALENCIANA EN ELS LLIBRES DE TEXT D'ESO I BATXILLERAT

Autor: Antoni Cabrera Uris

Tutor: Vicent Vidal Lloret

Màster d'Educació UA

Curs 2018-19

Resum:

L'aprenentatge de la llengua no pot separar-se mai de la realitat comunicativa. És per això que en la llengua que s'aprén s'han d'incorporar elements que formen part de la llengua oral, els quals són necessaris i enriquidors per a la comunicació. Aquests elements poden ser de diferents tipus, però, en aquest treball mirarem d'estudiar de quina manera s'incorporen a l'ensenyament les unitats fraseològiques (UF).

Per a dur a terme aquesta anàlisi, ens basarem en l'anàlisi dels llibres de text emprats a l'IES Bellaguarda d'Altea, centre on s'han realitzat les pràctiques curriculars del Màster en educació de la UA, i mirarem d'observar quin tractament es fa d'aquest element lingüístic dins dels llibres per tal de fer un contrast sobre si són apropiats o no per al context educatiu. Per a això es tindrà en compte el context en què s'impartix i si s'adequa per tal de fer els canvis que siguin menesters en estudis posteriors

Etiquetes:

Fraseologia, Idiomatismes, Unitats Fraseològiques (UF), Locucions, Enunciats fraseològics, Fórmules, Llibres de text, ESO, Batxillerat, Secundària, Centre Públic, Educació, Ensenyament, Metodologies.

Annex 1. Declaració d'autoria

DECLARACIÓ DE RESPONSABILITAT I AUTORIA DE LA MEMÒRIA DELS PRÀCTICUM I DEL TFG o TFM*

Sr/Sra: Antoni Cabrera Uris, amb DNI 48334202-R, estudiant del Màster en professorat d'educació secundària obligatòria i batxillerat, formació professional i ensenyament d'idiomes, de la Universitat d'Alacant, realitzat en el període 2018-2019.

DECLARA:

Que el Treball Fi de Màster denominat

Anàlisi de la fraseologia valenciana en els llibres de text d'ESO i Batxillerat

---

---

ha sigut desenvolupat respectant els drets intel·lectuals de tercers, conforme les citacions que consten en les pàgines corresponents i les fonts, les quals s'incorporen a la bibliografia, així com qualsevol altre dret, per exemple d'imatge que poguera estar subjecte a protecció del **copyright**.

En virtut d'aquesta declaració, afirme que aquest treball és inèdit i de la meua autoria, per la qual cosa em responsabilitze del contingut, veracitat i abast de la Memòria del Pràcticum, del Treball Fi de Grau, i/o del Treball Fi de Màster, i assumisc les conseqüències administratives i jurídiques que es deriven en cas d'incompliment d'aquesta declaració.

Sant Vicent del Raspeig, 29 de maig de 2019.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ.....	P. 5
1.1 ESTAT DE LA QÜESTIÓ.....	P. 6
1.2 CONSIDERACIONS TERMINOLÒGIQUES.....	P. 7
1.3 OBJECTIUS.....	P. 8
2. METODOLOGIA.....	P. 9
3. LES UNITATS FRASEOLÒGIQUES EN ELS LLIBRES DE TEXT.....	P. 9
3.1 ANÀLISI GENERAL.....	P. 11
3.1.1 DECRET CURRICULAR DE SECUNDÀRIA.....	P. 11
3.1.1.1 LLIBRES DE SECUNDÀRIA.....	P. 12
3.1.2 DECRET CURRICULAR DE SECUNDÀRIA.....	P. 16
3.1.2.1 LLIBRES DE BATXILLERAT.....	P.17
3.2 PROPOSTA.....	P. 18
4. CONCLUSIONS.....	P. 20
BIBLIOGRAFIA.....	P. 22

1. INTRODUCCIÓ

La llengua és el principal element característic d'una comunitat: no solament facilita la comunicació entre els parlants sinó que hi construeix una determinada configuració de la realitat. Així mateix, aquests parlants són els responsables d'enriquir la llengua, d'atorgar-li valor i fer que perdure durant generacions. Tal com diu Sagrera (2014: 3):

La llengua, ben lluny de ser un producte estàndard i regular de laboratori, és un sistema complex, mesell d'irregularitats fornides a partir de fets i vivències històriques particulars o compartides pels membres d'aquella comunitat.

D'acord amb aquesta premissa, un dels aspectes de la llengua que hi atorga la riquesa de què parlàvem adés és la fraseologia, i, més concretament, les unitats fraseològiques (UF). Les UF són elements lingüístics integrats per dos o més paraules que, com a característica principal tenen la immobilitat i la capacitat d'expressió com a unitat indivisible. És a dir: són elements fixos de dos o més mots creats pels parlants que no canvien amb el pas del temps i poden preservar en conseqüència valors expressius d'un estadi anterior de la llengua (concretament del moment en què es constitueixen), i, per tant, compten amb adherències històriques i culturals.

L'estudi de la fraseologia és primordial per a poder analitzar la llengua tant parlada com escrita, ja que en tots els àmbits de la vida acabarem trobant-nos abans o després algun d'aquests elements que ens farà reaccionar d'una manera o altra quan el sentim, i que moltes vegades serà més o menys difícil d'interpretar segons el bagatge cultural de l'oient. És per això que és important que els aprenents d'una llengua tinguin en compte aquests elements i han de ser capaços de diferenciar-los i emprar-los com toca.

Per això, en aquest treball mirarem de quines maneres apareixen aquests elements en alguns llibres de Secundària i Batxillerat. En farem una anàlisi en què estudiarem si són impartits d'una forma adient o si, per contra, són una part oblidada o no tractada com pertoca per a ensenyar-la correctament. Els llibres a partir dels quals treballarem són els que s'empren a l'IES Bellaguarda d'Altea en els nivells d'ESO i Batxillerat, on hem realitzat les pràctiques curriculars del Màster en Professorat d'Educació Secundària Obligatoria i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes, per al qual estem elaborant el present treball.

Per una altra banda, una vegada fet l'estudi corresponent dels llibres, mirarem d'aportar algunes propostes noves sobre com incloure-hi les UF per tal que formen part de l'ensenyament complet de la llengua i, a més a més se les tinga en consideració tant per part de l'alumnat com pel professorat. Amb aquestes aportacions, mirarem que

estiguen incloses de manera adequada en la llengua, sobretot si la volem impartir de la manera més genuïna possible.

Però, i aquestes UF que s'han d'incloure, d'on poden ser extretes? En català s'han realitzat molts estudis sobre la formació i les tipologies d'aquests elements fraseològics, així com s'han realitzat treballs de camp per tal d'arreglar UF de la llengua oral, majoritàriament, bé siga de manera directa, amb l'elaboració de tesis doctorals com la de Sagrera,¹ o bé de manera indirecta, mitjançant la transcripció de rondalles i llegendes on les UF estaven inserides, com és el cas de Francesc Martínez i Martínez, Adolf Salvà, Joaquim Martí i Gadea, Manuel Sanchis Guarnier o d'Enric Valor, els quals, a finals del segle XIX i durant el segle XX, van ser capaços d'arreglar de forma escrita totes aquelles històries o tots aquells elements que per a ells eren representatius de la llengua, així com també de reflexionar-ne i intentar explicar, a manera assaig, algunes col·locacions (Vidal 2015:115-125).

Així mateix cal destacar la faena realitzada per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, la qual ha incorporat al *Diccionari normatiu valencià* una notable quantitat d'idiatismes, amb les corresponents explicacions dels significats.

1.1 ESTAT DE LA QÜESTIÓ

La fraseologia és un element bastant estudiat tant actualment com en el passat. És per això que hi tenim a l'abast una gran quantitat d'estudis a partir dels quals trobar tot allò que necessitem per a entendre-la i conèixer-la. Però, com que el camp d'estudi és tan ampli, nosaltres ací només ens centrarem a fer una explicació primer genèrica de què és la fraseologia i, després, filarem més prim per tal d'adaptar-nos al tema que ens pertoca.

Primer que res, per a l'estudi general de què parlàvem adés, mirarem aquelles investigacions tan recents com més antigues a partir de les quals podrem elaborar una definició completa de què és la fraseologia i les UF i, tot seguit, cercarem en els estudis relacionats amb el nostre camp d'investigació per tal d'acotar la informació a allò que realment ens interessa.

Com hem mencionat de passada als epígrafs anteriors, al llarg dels segles XX i XXI hi ha hagut diversos estudiosos que han recopilat en les seues obres elements fraseològics interessants que sense ells hagueren segurament desaparegut. Tot seguit veurem una llarga llista d'autors els quals han dedicat temps a aquestes recopilacions en l'àmbit

---

¹ En aquesta tesi Sagrera només s'ha centrat en l'estudi de la fraseologia en l'àmbit balear, amb un corpus ben complet el qual classifica i analitza de manera molt completa.

valencià. Parlem d'autors com Manuel Sanchis Guarner (1936, 1963, 1965, 1968, 1970, 1982b i 1982c); Francesc Martínez i Martínez (1912, 1920 i 1947); Josep Bataller Calderón (1981, 1986a, 1986b, 1995, 1997, 1999, 2001 i 2014); Enric Valor i Vives (1950, 1951, 1958, 1960, 1964, 1970, 1975, 1976, 1999); Ramon Llorens Barber (1981 i 1983); Vicenta Adell (2010); Estanislau Alberola i Manuel Peris (1928); Maria José Aparicio i Llorenç Giménez (1999); Àngel Asensi i Miquel P. Asensi (2012); Joan M. Borràs i Jarque (1932-1954); Maria Conca i Josep Guia (2014); Joan Dolç (1999); Marta Insa (2008); Armando Lemos (2008); Josep Llàcer (1985); Empar Martínez (2001); Concepció Cortés i Domi Gramache (1992); Jaume Noguera (2010); Francesc Romà (1989); Josep Lluís Sanchis (2011); Ovidi Carbonell, Josep Tormo i Jordi Colomina (2012); Adolf Salvà i Ballester (1988); i Joaquim Martí i Gadea (aquest darrer dins de Vidal 2015).

Les publicacions més recents, i segurament més completes sobre l'estudi de la fraseologia les tenim de la mà de Sagrera i Bataller, totes dues de 2014. No obstant això, val a dir que majoria dels estudis existents se centren principalment a analitzar i classificar la fraseologia des d'una òptica més aïna lingüística o gramatical, o, fins i tot, el que fan és elaborar corpus fraseològics a partir de diferents fonts tant orals com literàries per a després fer les classificacions corresponents. Aquests estudis poden aprofitar per a ampliar el repertori d'UF tant dels llibres com del professorat, però, en aquest treball, el que ens interessa és aportar idees sobre com aprofundir en l'ensenyament de la fraseologia dins d'un sistema educatiu establert, i, per això, tindrem en compte aquelles fonts on es realitza una anàlisi de la fraseologia des d'una perspectiva didàctica. Per això, la principal font que més es tindrà en compte és l'estudi realitzat per Josep Vicent Garcia Sebastià (2017) «La influència de la llengua vehicular i el coneixement enciclopèdic en l'aprenentatge de la fraseologia a secundària», que és segurament el que més s'aproxima a la nostra proposta de treball tant per forma com per contingut.

1.2 CONSIDERACIONS TERMINOLÒGIQUES

Abans de centrar-nos en l'anàlisi, cal que parem esment a la terminologia que apareixerà al treball. En aquest treball provarem d'evitar emprar el mot col·loquial *refrany*, el qual és el més recurrent popularment per a designar els elements del tipus que ací analitzarem. No obstant això, apareixerà citat sempre que el localitzem en els llibres analitzats. Tot seguit observarem a la cita de Vidal (2016: 181) quina diferència hi ha entre els mots i per què ens decantarem per altres:

«Refrany», tot i que actualment es prefereix *fraseologia* com a genèric per a «totes aquelles expressions del folklore que tenen una estructura de frase» (Oriol 2002: 90), i *parèmia* per a aquelles unitats fraseològiques que «se serveixen dels recursos del llenguatge poètic (ritme, metre, rima, ús de figures retòriques) per expressar d'una forma molt sintètica tota l'experiència, la saviesa i la visió del món que té la gent que pertany a una determinada comunitat» (Oriol 2002: 92); a més, el mot *refrany* «pot resultar un terme equívoc, ja que també s'utilitza per designar la rescobla o tornada d'una cançó» (ibídem). Ací s'utilitza gairebé exclusivament amb el sentit de *parèmia*, encara que en alguns casos pren un sentit més ampli acostat al genèric de les *unitats fraseològiques*.

Primerament ens centrarem en el mot fraseologia. Segons el DIEC és el «conjunt de maneres de dir característiques d'una llengua, d'un sector d'aquesta o d'un autor.», també ens dona l'accepció de «recull d'aquestes maneres de dir.», i per últim ens diu «excés de paraules, ús de frases buides de sentit.»

Un *idiomatisme* o *idiotisme*, diu el DIEC que és una «construcció o locució peculiar d'una llengua», és a dir, la unió de més de dos o més mots que no necessàriament respecta l'esquema sintàctic de la llengua: que es comporta pragmàticament com una unitat de significat i que, com a tal unitat, sovint es resisteix la traducció literal a una altra llengua. Aquest mot té l'avantatge que pot servir com a genèric.

De tots aquest, el terme que més s'adequa a aquest treball i, per tant, el que més apareixerà, és el d'Unitat Fraseològica (UF), de fet, ja s'ha emprat en els epígrafs anteriors. Aquest terme, com diu Sàgrera (2014), ha estat atorgat al llarg del segle XX per molts i moltes estudiosos i estudioses de la matèria,² els quals tots coincidien en un tret comú per a la definició ja esmentat ací: la fixació.

1.3 OBJECTIUS

Els fraseologismes serveixen per a l'expressió de moltes realitats formals del discurs i per a expressar in comptables i molt diverses realitats de la vida humana i del món en general. Aquest patrimoni col·lectiu ha anat formant-se en el transcurs dels segles, cosa que indica que també en l'actualitat poden crear-se fraseologismes nous o nous significats (Bataller 2014: 26).

En el món en què vivim, prestem més atenció a les coses que ens arriben de fora que allò que ens envolta, moltes vegades per la mala concepció de ser elements arcaics o propis de les generacions predecessores. Per tant, el que es pretén amb la realització d'aquest treball és la posada en valor d'aquest patrimoni lingüístic mitjançant l'única manera en què encara es pot fer arribar a la població que no hi disposa de contacte directe pel seu ús quotidià habitual: estudiant-los als centres educatius de secundària. Per a açò, analitzarem

---

² A la seua tesi, Sàgrera cita els estudiosos i les estudioses més rellevants en aquest àmbit: Salvador (2000: 19), Corpas (1997: 20), Ruiz (1997: 15) i Zuluaga (1980: 16).

quines són les metodologies emprades pels llibres de text encarats als nivells d'ESO i Batxillerat. A partir d'aquests, mirarem de comparar les diferents metodologies i, si escau, en proposarem d'altres per tal que aquest aprenentatge siga efectiu.

Per tant, l'objectiu general del treball és donar a conèixer quina és a situació de les UF dins dels llibres de text de dos dels nivells essencials del sistema educatiu valencià i, a partir d'aquesta observació, aportar aquelles idees que es consideren oportunes per a incloure-les de manera correcta en l'ensenyança i impartir un model de llengua real i adaptat tant a la zona geogràfica del parlant com a la oralitat que envolta el centre. Per això, en aquest treball s'han citat algunes fonts de consulta amb les quals es pot ampliar el repertori d'idiatismes segons cada context.

2. METODOLOGIA

Per a dur a terme aquest treball han sigut fonamentals tres passos: primer que res, com que el treball tracta la fraseologia dins del sistema educatiu, era necessària l'observació de les fonts amb les quals se'ls fa arribar a l'alumnat. Per això, es van sol·licitar al centre IES Bellaguarda els llibres amb què s'imparteix la matèria a l'ESO i el Batxillerat. Aquests llibres són de l'editorial Santillana Varamar en tots els nivells: 1r d'ESO (Campos *et al.*, 2015a), 2n d'ESO (Beltran *et al.*, 2016), 3r d'ESO (Campos *et al.*, 2015b) i 4t d'ESO (Campos *et al.*, 2016); 1r de Batxillerat (Campos *et al.*, 2015c) i 2n de Batxillerat (Coves *et al.*, 2009).

El segon pas ha sigut analitzar els llibres de dues maneres: en primer lloc vam fer una observació dels seus índexs per tal de veure si hi havia alguns apartats dedicats a les UF; i, després, el que vam fer va ser mirar els apartats de cada tema un per un per tal de veure si hi havia presència d'UF.

Finalment, un vegada extrets els resultats, els qual els trobarem reflectits a l'apartat d'ANÀLISI GENERAL del treball, aportarem noves idees de com incorporar-les en els diferents apartats que hi observem com a índex general de tots els llibres, ja que principalment tots els llibres segueixen un mateix patró organitzatiu.

3. LES UNITATS FRASEOLÒGIQUES EN ELS LLIBRES DE TEXT

Aconseguir dominar una llengua no és una faena senzilla; s'han d'anar adquirint els coneixements a poc a poc, sense atabalar-se, i assimilar tot allò que és necessari per a concebre una llengua com a eina útil de comunicació. No obstant això, moltes vegades ocorre que l'estudi de la llengua que és molt metodològic, és a dir, s'adapta massa a allò

que es diu als manuals i llibres i, a l'hora de ser emprada en un acte de parla real, ocorre que els parlants són bastant artificiosos amb poca habilitat a l'hora de pronunciar el discurs, pel fet que principalment parlen tal com escriurien, i això té un aspecte negatiu.

Aquest punt negatiu és que si parlem com escrivim, se'ns escapen característiques genuïnes de la parla oral, i, principalment, una gran quantitat de riquesa lèxica. Però de totes aquelles característiques d'una llengua que poden desaparèixer si no fem perquè es mantinguin, n'hi ha una que és la que mirarem de desenvolupar al llarg d'aquest treball, com hem vis anteriorment, i que també és interessant tindre en compte a l'hora de parlar: les Unitats Fraseològiques (UF).

Com s'ha introduït adés, les UF són elements que tenen les llengües —en general—, amb significats prefixats i que s'utilitzen de manera contextual quan parlem. Aquests elements representen estadis del passat, els quals han quedat fossilitzats i, a partir d'un context concret, s'han extrapolat, al llarg de l'evolució de la llengua i la societat, a contextos similars als que es refereixen. És per això que el parlar genuí, en aquest cas del valencià, té una gran quantitat d'aquests elements plenament vius quan parlem (Bataller 2014: 24-26).

L'aprenentatge de la fraseologia, de la mateixa manera que la resta d'aspectes de la llengua, està condicionat per fenòmens de tipus cultural, cognitiu, pragmàtic i sociolingüístic. Ara bé, en un context de minorització els factors sociolingüístics són especialment rellevants. Així, doncs, els dèficits en l'exposició al model de referència, les interferències de la llengua dominant, els prejudicis o la inseguretat lingüística són algunes de les causes que dificulten la implantació de l'estàndard a l'Escola i, en última instància, el desenvolupament de les competències comunicatives en llengua pròpia (Garcia 2017:2).

Aquests elements, en la parla genuïna s'adquireixen inconscientment quan parlem perquè són d'ús habitual i els incorporem al nostre repertori de lèxic. Però, en el cas que es tracte de l'adquisició d'una llengua que no és la nostra materna i amb la qual no tenim contacte continu, aquest aprenentatge només es realitzarà per una branca, la educativa-formativa.

Per tant, en aquest treball el que mirarem d'analitzar és de quina manera són presents i explicats aquests elements (en cas d'estar-ho) en alguns llibres de Valencià: Llengua i Literatura per a Secundària i de Batxillerat. I per a dur a terme aquesta tasca, es partirà dels llibres facilitats en l'IES Bellaguarda d'Altea —centre on vaig realitzar les pràctiques del Màster en Professorat d'Educació Secundària Obligatoria i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes de la Universitat d'Alacant.

A partir d'aquesta bibliografia, mirarem d'analitzar les metodologies emprades en cadascun i, a més, mirarem de comparar entre diferents editorials per tal d'ampliar la visió i arribar a una conclusió de quina és la que més i millor exposa aquests elements i, sobretot, quina d'aquestes metodologies és més realista pel que fa a l'assimilació i l'ús d'aquests elements en la parla habitual.

3.1 ANÀLISI GENERAL

Al llarg tant de les pràctiques curriculars com de la meua etapa educativa (com a alumne), he detectat que, de manera general, existeix una mancança de coneixement pel que fa a les UF. En molts casos, com hem mencionat a la introducció del treball, se'n rebutja l'aprenentatge perquè es consideren elements arcaics o que no aprofiten per a res. Així mateix, també he pogut detectar que, de nou en general, es coneixen més les UF d'altres llengües, com les del castellà, que no les genuïnes del valencià; i açò els ocorre tant a alumnes de primera llengua castellana com de valenciana (Garcia 2017:13).

Per tant, partim del fet que l'aprenentatge de les UF es realitza principalment per dues vies; la via d'adquisició oral i espontània de la llengua —en cas d'estar en contacte amb ella— i la de l'aprenentatge d'aquesta mitjançant l'estudi. Per això, en aquest treball ens centrarem a analitzar de quines formes arriba a l'alumnat per la via acadèmica l'ús d'aquests elements lingüístics, i per a això, analitzarem els llibres que, en aquest cas s'empren a l'IES Bellaguarda que, lògicament, poden ser emprats també en altres centres.

Tot seguit trobarem l'anàlisi classificada per nivells de l'ensenyament: primer pel que fa a Secundària i, després, Batxillerat.

3.1.1 DECRET CURRICULAR DE SECUNDÀRIA

Abans de procedir a l'anàlisi, pararem esment a què es diu al currículum establert per la Generalitat sobre com s'ha d'impartir la matèria de Valencià: Llengua i Literatura. Una vegada llegit el currículum de la matèria, veiem que només s'han d'incloure aquests elements en el nivell de 2n d'ESO. Al Decret hi apareixen localitzats dins dels apartats de «Continguts comuns amb llengua castellana i literatura» i «Continguts específics» de 2n d'ESO, i tots ells formen part del tercer bloc dels quatre en què el document estableix que es divideix l'aprenentatge del valencià, bloc en què s'estableixen quins han de ser «els elements que conformen la llengua» per tal de tenir-la assolida. Vegem què diu:

El bloc 3, “Coneixement de la llengua”, es basa en la necessitat de reflexionar sobre els elements que conformen la llengua i sobre els mecanismes lingüístics que regixen la comunicació, és a dir, sistematitza l'aprenentatge dels elements lingüístics necessaris per a

utilitzar correctament les destreses lingüístiques a què s'ha fet referència anteriorment (pàg. 1-2).

La part concreta on s'estableix que les frases fetes i els refranys s'han d'incloure dins del temari de 2n és en l'apartat on s'exposen tots els continguts que s'han d'impartir.³

3.1.1.1 LLIBRES DE SECUNDÀRIA

L'Educació Secundària Obligatoria (ESO) establerta a tot el sistema educatiu espanyol estableix que s'han de cursar quatre nivells, i es divideix en dos cicles: el primer cicle comprén els cursos de primer i segon; i l'altre tercer i quart. En la primera part de la nostra anàlisi tindrem en compte els llibres per a aquests nivells que s'empren al centre. L'editorial Santillana Voramar és la que hi ha establerta com a genèrica dins del Departament de València; més en concret s'utilitza la sèrie Comunica de l'any 2016, dins del projecte *Saber Fer*. Fet i fet, començarem amb aquesta anàlisi:

Una vegada observats tots els llibres de 1r a 4t d'ESO, veiem que la presència que la presència d'UF és bastant escassa. El primer llibre que observarem és el del primer nivell d'ESO. Dins d'aquest, observem que s'hi fa una introducció bastant bàsica a tot allò que envolta el coneixement de la llengua, lògicament adaptat a un alumnat d'entre 11 i 13 anys. Cal dir que tots els llibres tenen l'índex estructurat amb els mateixos apartats, què són: Comprensió lectora, Comunicació, Lèxic, Gramàtica, Ortografia, Llengua en ús i Literatura. Aleshores el que es farà és fer una observació de tots ells i indicar en quin apartat i en quins llibres trobem alguns elements que ens puguen interessar per a la nostra investigació.

Comencem amb el llibre de 1r (Campos *et al.* 2015a), i pararem esment a aquells apartats on puga ser que hi haja cap element interessant. En aquest llibre, el tema dos fa referència a elements com la rima, la sinalefa i les elisions, però només es fa en clau d'anàlisi poètica. Açò és un factor a tindre en compte, ja que, si parem atenció les UF, principalment, atés que les UF presenten molts punts de connexió amb el discurs poètic (rima, ritme, metre, jocs lingüístics, etc.), serien un bon element exemplificador per a l'alumnat i no hi apareix. Si s'utilitzaren algunes frases d'aquest tipus, s'aconseguiria un doble objectiu: adquirir un element propi de la llengua parlada i, a més aprendre quin recurs, tipus de rima o forma de pronunciació és el correcte segons el context.

---

³ Vegeu pàgines 21 i 22 del Decret

(<http://www.ceice.gva.es/documents/162640733/162655311/Valencià%2C%20Llengua+i+Literatura+%28ESO%29/6e9003d5-6281-4159-92fe-6c62bdc864f2>)

En el tema tres, es continua explicant en l'apartat de Literatura la poesia, i, en aquest cas, s'expliquen les figures literàries. Ací observem exemples de versos curts de diferents autors valencians per tal de plasmar cadascuna de les figures explicades, i tampoc hi apareix cap UF. En aquest cas, com hem dit adés, les UF tenen també una gran varietat de figures literàries en les seues estructures i, perfectament podrien ser utilitzades en aquests exemplificacions per tal d'il·lustrar allò que s'explica.

El llibre fa un bot i en el tema cinc, dins de l'apartat de «Llengua en ús» explica els usos formals i informals de la llengua. Ací es dona a conèixer la diferència entre llengua formal i informal. En aquest apartat sí que s'esperaria trobar les UF com a element característic del llenguatge col·loquial, però no se n'observen tampoc.

En el tema huit, de nou fa un bot, veiem que en l'apartat de Comunicació s'explica el diàleg espontani, però, en tot moment els exemples que hi apareixen són referents al context escrit, mai l'oral. Seria interessant que ací s'hi posaren exemples d'UF que es pogueren utilitzar tant en l'oral com l'escrit, per tal que els alumnes s'hi anaren adaptant.

Per tant, una vegada observats tots els apartats, en aquest primer llibre no hi ha cap UF en cap apartat ni a mode d'exemple, no obstant això se'n podrien adaptar.

Al llibre de 2n d'ESO (Beltran *et al.* 2016), sí que hi ha dos temes on, de manera específica, sí que hi s'expliquen les UF. Aquest són els temes cinc i sis.

Pel que fa al primer, dins del tema trobem que en l'apartat de Lèxic apareix una explicació amb el títol «Expressions fixades: les locucions i les frases fetes». Ací es fa una classificació dels diferents tipus de locucions que hi podem trobar segons el seu valor gramatical. En cada cas, s'utilitzen alguns exemples per tal d'explicar com són. També es diu que les UF són pròpies de cada llengua, i per tant, cada llengua té les seues. Les activitats proposades al tema cinc, se'ls mostren alguns contextos en texts i frases a partir dels quals comprendre què significa cada element.

A llibre (Beltran *et al.* 2016:101) trobem dos paràgrafs on s'expliquen què són les «expressions prefixades» i què són les «locucions», i tot seguit observem una graella amb «tipus de locucions» on es classifiquen «segons la categoria gramatical de la paraula a que equivalen i la funció que fan dins de l'oració». Tot seguit reproduïrem aquesta graella:

Taula 1. Tipus de locusions segons Beltran *et al.* (2016: 101)

Substantives	Fan la funció d'un substantiu	<i>Ull de bou, salt d'aigua...</i>
Adjectives	Fan la funció d'un adjectiu	<i>Nou de trinca, de butxaca...</i>
Verbals	Fan la funció d'un verb	<i>Plantar cara, estar curat d'espants...</i>
Adverbials	Fan la funció d'un adverbi	<i>De bon matí, al peu del canó, cap per amunt...</i>
Conjuntives	Fan la funció d'una conjunció	<i>Atés que, malgrat que...</i>
Prepositives	Fan la funció d'una preposició	<i>Gràcies a, per mitjà de...</i>
Quantitatives	Fan la funció d'un quantificador	<i>Un fum de, una miqueta de...</i>

Encara que a la definició anterior sí que s'especifica què és una locució, dins de la graella no queda massa clar el perquè cadascuna rep eixa classificació. Així mateix, considerem que els exemples triats no són els més adequats, ja que en alguns casos semblen traduccions de les expressions que s'utilitzen en castellà, per tant, en aquesta tria no s'ha tingut massa en compte la genuïtat de la llengua.

A la mateixa pàgina, sí que m'agradaria destacar una xicoteta explicació que hi apareix al marge, en la qual s'explica que cada llengua té locucions o frases fetes pròpies que s'han creat de diverses maneres segons els contexts. No obstant això, aquest aclariment es contradiu amb la tria d'UF en les explicacions, per allò que hem dit de no semblar elements genuïns.

En el tema sis, l'explicació se centra en concret en els «refranys» (terminologia amb què són definits al llibre). La trobem dins de l'apartat de Lèxic amb el títol «Expressions fixades: els refranys» (Beltran *et al.* 2016:123) i en mostra alguns a mode d'exemple. També es fa una petita classificació segons els seus significats i, de la mateixa manera que en el tema anterior, hi trobem activitats relacionades amb els significats dels refranys que s'han estudiat. A més, se n'inclouen de nous dins de les activitats els quals han de ser units pels alumnes i entendre quin significat tenen.

En aquest cas, la graella en la qual s'expliquen els refranys, els classifica per temes o elements als que s'hi refereixen; observem-la:

Taula 2. Tipus de refranys segons Beltran *et al.* (2016: 123)

Sobre pobles i llocs	<i>Si vols ser ric, vés-te'n [sic] a Alberic; A Benissa, pilota i missa...</i>
Sobre els sentiments i les actituds	<i>Els testos s'assemblen a les olles; Qui té boca, s'equivoca;; No digues mai d'esta aigua no beuré...</i>
Sobre els oficis i el treball	<i>El sabater és qui va més mal calçat; Carrers banyats, calaixos eixuts...</i>
Sobre la naturalesa i l'oratge	<i>Per juny, la falç al puny; Cel rogent, pluja o vent; Una flor no fa estiu, ni dues primavera...</i>

De la mateixa manera que hem comentat sobre la graella del tema cinc, observem que en aquest cas també hi ha algun element que esmussa pel que fa a la genuïnitat de la llengua, ja que sembla un calc d'una construcció en una altra llengua. Així mateix, la tria feta és bastant escassa i sense massa rellevància, ja que el que es podria fer és incloure UF que l'alumnat pugui entendre fàcilment i que, a més, siguin perfectament transportables a contextos actuals de la vida quotidiana; un bon exemple d'açò és la UF *per juny, la falç al puny*, la qual significa que per juny s'ha de segar el camp. Aquesta és quasi inservible en l'actualitat pel fet que els estudiants (ni segurament ningú pròxim a ells) segueixen cap era ja... No obstant això, si s'inclou aquesta UF en els continguts, convindria explicar el seu origen, per tal que s'entengui la seua procedència.

Igual que en l'altre tema, al marge de la pàgina veiem un aclariment bastant interessant sobre terminologia que té relació amb els refranys: parèmies, màximes, proverbis, sentències, aforismes... i d'aquestes elements explica que «tots comparteixen el fet de contindre un ensenyament en una sola frase». Per últim assenyala que, mentre l'origen d'uns és popular, el dels altres és culte i d'un autor conegut.

Tot seguit pararem esment en les activitats proposades als dos temes. Les activitats d'un llibre es poden classificar segons la Taxonomia de Bloom, que és una llista d'habilitats i processos que ha de rebre l'alumnat a partir de la posada en pràctica en les activitats que realitza. Segons aquesta taxonomia, l'aprenentatge es pot desenvolupar mitjançant unes habilitats específiques, ordenades de menor a major complexitat, que són les següents: Recordar, Entendre, Aplicar, Analitzar, Avaluar i Crear. Si ens basem en aquesta percepció per a classificar les activitats del llibre de 2n, veiem aquestes estarien molt incorporades en l'apartat de Recordar o Entendre, mentre que les més recomanables són les que permeten a l'alumne Avaluar o Crear.

Vegem aquesta taula on hem enumerat les poques activitats que hi havia en cada tema i les classificarem segons aquesta taxonomia:

Taula 3. Classificació de les activitats segons la Taxonomia de Bloom.

Activitat	Enunciat	Classificació (T. Bloom)
1 (T.5, pàg. 101)	Localitza en aquest text una locució de cada tipus.	Recordar
2 (T.5, pàg. 101)	Digues quines d'aquestes expressions fixades són frases fetes. Justifica la resposta.	Recordar
3 (T.5, pàg. 101)	Substitueix la locució de cada oració per una paraula equivalent i digues quin tipus de locució és cada una.	Aplicar
1 (T.6, pàg.123)	Classifica aquestes expressions segons que siguin refranys o frases fetes. Justifica la classificació.	Entendre
2 (T.6, pàg.123)	Relaciona i forma refranys.	Analitzar
3 (T.6, pàg.123)	Tria dos refranys de l'activitat anterior i explica en què podries aplicar-los.	Aplicar
4 (T.6, pàg.123)	Busca en aquesta pàgina el refrany corresponent a cada afirmació	Recordar

Si ens fixem, podem observar que de les set activitats amb què el llibre proposa la pràctica de les UF, són més presents les que només desenvolupen la part memorística de l'alumnat que les que els posar en pràctica l'assimilació i l'enteniment del que acaben d'estudiar. I no només això; com ja hem dit adés, caldria que les UF foren presents en altres lliçons i no només en una específica, ja que, de la mateixa manera que ocorre en la llengua oral, es podrien transportar a altres apartats on s'inclourien de diferents formes, com veurem més avant.

En els llibres de 3r (Campos *et al.* 2015b) i 4t (Campos *et al.* 2016) ocorre igual que en el de 1r; no hi apareix en cap de les lliçons cap element relacionable amb les UF, i, de la mateixa manera que hem explicat, sí que es podrien incorporar fàcilment. No obstant això, si tornem al que hem llegit al decret, confirmem que l'editorial s'ajusta a la normativa establerta pel decret, pel fet que només s'han d'incloure dins de les lliçons corresponents del llibre de 2n.

3.1.2 DECRET CURRICULAR DE BATXILLERAT

Pel que fa al Decret⁴ del Batxillerat, s'explica de quina manera s'ha d'impartir la matèria Valencià: Llengua i Literatura en l'última etapa d'escolaritat abans de passar als estudis superiors. Pel que fa al tema que ens ocupa, una vegada llegit el document traïem en clar que no hi ha cap referència explícita sobre UF, encara que en diversos apartats tant de 1r com de 2n sí que veiem que es parla de «Consciència i expressions culturals» o «CEC», o, igual que en el currículum de l'ESO, en el Bloc 3 diu que un contingut a tenir en compte és el següent:

Explicar els distints nivells de significat de les paraules o expressions del discurs oral o escrit, en funció de la intenció comunicativa del text en què apareixen per a interpretar-lo adequadament; així com fer un ús connotatiu o denotatiu de la llengua, de forma progressivament autònoma, per a enriquir el vocabulari actiu i millorar la producció de textos (pàg. 29).

Com veiem, al document s'esmenta que s'han d'abordar dins del temari algunes «paraules o expressions del discurs oral o escrit» encara que no s'especifiquen de quin tipus. Tot seguit mirarem els llibres de l'editorial que estem analitzant ací per tal de veure com s'està tractant.

3.1.2.1 LLIBRES DE BATXILLERAT

Pel que fa als dos nivells de Batxillerat, el professorat de l'IES Bellaguarda d'Altea no utilitza el llibre com a únic patró, sinó que amplia el contingut de la matèria amb material addicional creat per ells per tal de facilitar-los l'estudi a l'alumnat. No obstant això, el llibre sí que serveix com a guia de continguts perquè així no quede cap lliçó important sense explicar, sempre pensant en l'examen de Selectivitat. De tota manera, en aquests llibres tampoc hi ha presència específica de les UF en cap apartat.

Com hem vist al Decret, sí que es fa referència al fet que s'han d'introduir algunes UF en els continguts, però, en aquest cas, les UF que s'hi introdueixen en els dos llibres (Campos *et al.* 2015c i Coves *et al.* 2009), dins dels apartats de «Comunicació», són aquells relacionats amb la coherència i la cohesió dels texts escrits, és a dir: en aquests dos llibres s'inclouen els mots connectors de tots els tipus per tal de fer aprendre a l'alumnat com ha d'escriure un text perquè tinga sentit, sempre pensant com he dit adés en l'examen de selectivitat, en el qual hauran de saber desenvolupar correctament un

---

⁴Vegeu el document en les pàgs.

<http://www.ceice.gva.es/documents/162640733/162655311/Valenci%C3%A0%2C%20Llengua+i+Literatura+%28Batxillerat%29/5e5ba10c-c13c-4d52-a295-de0aa7083053>

comentari de text i han de tindre cura amb la seua redacció. Aquests mots connectors, a pesar que sí que tenen en molts casos la característica de la immobilitat, no tenen un significat fixat si els traïem del context de text escrit formal, per tant no els tractarem en aquest treball com a UF.

3.2 PROPOSTA

Una vegada analitzats els llibres de l'editorial Voramar Santillana, mirarem d'aportar a continuació noves maneres d'incloure dins de la matèria aquests elements per tal que siguin incorporats en l'aprenentatge de l'alumnat de manera diferent a com hem vist que s'està produint.

Primer que res, ens agradaria destacar que no s'ha trobat massa presència de les UF als llibres observats, de fet només s'han trobat de manera palpable al llibre de 2n d'ESO, en el qual s'hi dediquen dos apartats dels temes cinc i sis. I aquest és un punt que considerem important tractar ací amb noves aportacions, ja que considerem que aquesta manera d'incloure les UF dins del currículum no és la més apropiada ni de bon tros.

Ja hem dit anteriorment que les UF formen part del parlar més genuí d'una llengua, i, per tant, aprenendre-les no pot només centrar-se en l'explicació d'aquestes com a un tema més o element curricular sinó que s'ha d'anar més enllà: s'han d'observar com són les UF i, segons com estan construïdes, incloure-les en diferents parts del llibre sense ser un apartat únic separat de la resta. Tot seguit ho explicarem millor:

Com hem mencionat breument adés, caldria incloure les UF en els llibres d'una manera més àmplia i no només en apartats determinats dins dels temes. Una manera més eficaç d'introduir-les seria incloure-les dins de les diferents explicacions que conformen el llibre de la manera més adient segons la situació. Per això, ara mirarem quins són els principals apartats comuns dels llibres i com podem incloure-hi les UF.

Si ens fixem en tots els índexs, dels quals ja hem parlat adés, observem que segueixen un mateix patró; veiem que es divideix l'aprenentatge de la llengua en disciplines, i a la vegada cadascuna d'aquestes conforma una part dels temes. Aquestes parts són sempre: Comprensió lectora, Comunicació, Lèxic, Gramàtica, Ortografia, Llengua en ús i Literatura. D'entre tots aquests apartats, i en l'únic llibre on hem trobat presència d'UF es localitza en dos apartats especificats dins del tema cinc i sis, i dins de l'apartat titulat "Expressions fixades: les locucions i les frases fetes" i "Expressions fixades: els refranys"; tots dos els trobem en la part de Lèxic. En els dos casos es tracta el tema d'una manera molt esquemàtica i amb pocs exemples, tal com hem analitzat dalt.

De fet, no s'adequa a la realitat de parla, pel fet que conforme està estructurat, no s'especifica què volen dir ni en quins contextos emprar-se.

Basant-nos en l'índex detallat més amunt, observem que es tracten totes les disciplines necessàries per a assolir una llengua, i dins d'aquestes disciplines, pensem que les UF també poden formar part de les diferents explicacions adaptant-les als contextos. Anem a pams; a continuació detallarem de quines maneres es poden incorporar en cada apartat les UF segons allò que es tracte relacionat amb la llengua.

Primerament, pel que fa a l'apartat de Comprensió lectora, es podrien incloure UF dins dels textos proposats, ja que estem davant d'un element en el qual es poden reproduir situacions versemblants, de les quals es podrien situar en un context on el significat se n'adaptara pertinentment. D'aquesta manera, l'alumnat podria llegir i interpretar allò que significa a partir d'un text narratiu en lloc d'un d'explicatiu o teòric que sempre pot resultar més complicat.

En el següent apartat, el de Comunicació, també es podrien incorporar les UF encara que de manera diferent. En aquest apartat s'expliquen tots aquells factors que intervenen a l'hora de produir el llenguatge: emissor, receptor, canal, missatge, codi i referent. Dins d'aquest apartat hi apareixen simulades converses, que es podrien aprofitar també per a incloure alguna UF pertinent a la situació i així posar-la en pràctica en el context corresponent. D'aquesta manera s'aprendria el significat i la forma d'ús a la vegada, de la mateixa manera que hem explicat en l'epígraf anterior.

Pel que fa a l'apartat de Lèxic, és on ara es localitzen les úniques aportacions d'UF, i hi apareixen de manera explicada i classificada en un cas per com estan formats i per la funció sintàctica (locucions nominals, adverbials, adjectivals...). Aquesta metodologia és adient llevat que, com hem comentat adés, va acompanyada d'activitats de nivell mitjà-baix dins de la Taxonomia de Bloom. Per tant, a partir del que hem pogut analitzar, s'ha arribat a la conclusió que seria millor incorporar les UF, en la mesura possible, per tots els apartats on es pogueren incorporar, és a dir, es podrien incloure com a mode d'exemple dins dels diferents apartats per a explicar allò que corresponga en cada unitat. Potser també seria interessant proposar que els llibres de text dissenyen activitats més complexes segons la taxonomia de Bloom, ja que per a l'alumnat seria una forma més eficaç d'aprendre i emprar aquests elements.

Dins dels apartats de Gramàtica, les unitats fraseològiques s'hi podrien incloure també de diferents maneres. En aquest cas, tal com estan a l'únic llibre en què apareixen es podria considerar que sí que estan relacionats amb la gramàtica, pel fet que es mostren

en forma de graella classificats, almenys en el cas de les locucions, segons la funció sintàctica per l'estructura que tenen. No obstant això, de la manera en què els trobem no és la més adequada pel fet que és massa teòric i, si seguim la Taxonomia de Bloom adés explicada, tampoc s'hi adapten com toca a una manera d'impartir-les combinant activitats simples i complexes, i no només simples en les activitats que l'acompanyen.

De nou, en la secció de Llengua en ús les UF podrien ser tractades, ja que ací ens trobem davant de com és la llengua que utilitzem quan parlem. Si partim de la premissa que les UF, principalment, provenen de la llengua oral, en aquest apartat és on més s'haurien d'incloure, pel fet que són elements que s'han creat i fixat a partir del llenguatge oral i, a més, és en l'oralitat on els hem d'emprar en els contextos pertinents. Per això, la nostra proposta per a aquest apartat és que s'incloguera un corpus a mode de diccionari en els llibres de text, on el professorat indicara a l'alumnat quins d'eixos elements els convindria aprendre o que foren ells qui buscaren quins els podrien interessar. Per a elaborar aquest corpus, es podrien tindre en compte els autors molts dels esmentats adés en l'apartat d'ESTAT DE LA QÜESTIÓ.

En la Literatura, com hem comentat a la introducció d'aquest treball, les UF hi poden aparèixer de diferents maneres, ja que poden ser incloses en els textos en situacions pertinents. Així mateix, si dins de la literatura s'incloguera l'estudi de la literatura popular, es podrien incloure més fàcilment, pel fet que, com hem dit al paràgraf anterior, aquests elements provenen principalment de l'imaginari o el context popular, per la qual cosa, l'explicació seria més efectiva i travessaria dues lliçons en una: Literatura i UF a partir d'aquesta.

Amb aquesta proposta no volem dir que s'han d'incloure precisament les UF en tots els apartats del llibre, sinó que pel que hem pogut observar, podrien ser incloses en tots per tal de fer-los arribar a l'alumnat sense necessitat d'explicar-les en un apartat específic, sinó de manera conjunta amb la resta de lliçons que conformen el llibre. Nosaltres ací hem aportat algunes idees sobre com incorporar-los a l'educació, però poden haver diverses formes més que poden condicionar noves investigacions.

4. CONCLUSIONS

Comtat i debatut, amb tot el que hem pogut veure al llarg d'aquest treball, arribem a la conclusió que s'hauria de reestructurar en gran mesura la manera en què hi apareixen als llibres analitzats les UF, pel fet que hem detectat que estan inclosos d'una manera artificiosa i poc realista amb relació a la llengua genuïna.

Primerament ens agradaria destacar que aquest treball es va proposar donar a conèixer una problemàtica que havíem observat prèviament, que era el fet que la majoria de parlants de valencià, tant nadius com de nova incorporació, no tenien una coneixença genèrica d'UF, per ser en molts casos considerades innecessàries i de poca utilitat. Així mateix, havíem observat també com la majoria dels parlants s'expressava, en general, d'una forma bastant allunyada de la llengua genuïna, i es basava massa en allò que havia estudiat per escrit.

Per això, basant-nos en el que havíem observat, i donada l'oportunitat d'accedir a un sistema educatiu real mitjançant la realització de les pràctiques curriculars del Màster que ens ocupa, vam veure que hi podia ser interessant fer una anàlisi de com s'incorporaven aquests elements genuïns a l'aprenentatge. Per a fer-ho, vam decidir que, la millor manera era analitzar la forma en què l'alumnat estudiava la llengua, que era mitjançant l'ús de llibres de text. Per aquesta raó, vam decidir observar els llibres emprats al centre de pràctiques, què són els de l'editorial Voramar Santillana.

Una vegada triat el material objecte d'estudi, vam procedir a la lectura i anàlisi per tal de comprovar on es localitzaven les UF, i, amb d'aquesta anàlisi, fer una proposta general de com podrien incorporar-se en aquelles parts on no els trobàvem. Així i tot, com ja hem indicat al final de la proposta, som conscients que no s'ha aprofundit tot el que es podria, bàsicament per qüestions d'espai i perquè en aquest treball no tocava aprofundir en la classificació interna de les UF, ni d'explicacions de significats, etc.

Per aquest motiu, alguna de les possibles propostes de futur que es podrien dur a terme és aprofundir en la creació d'activitats relacionades amb les UF les quals tinguen una utilitat superior a les que hem trobat, pel fet que, d'aquesta manera, es podrien incorporar de manera més eficaç al sistema educatiu en tots els nivells. I, en relació a açò, el que es diu als decrets s'hauria d'ampliar de manera que les UF es pogueren incorporar en altres cursos i no només en un, introduint-los més temes de més cursos i no només en un apartat determinat d'un tema i d'un curs en concret.

No obstant això, considerem que la tasca del professorat és primordial a l'hora de fer que la llengua que s'imparteix als centres siga una llengua versemblant i no un l'element de museu, ja que, en molts casos, el docent és l'únic contacte amb la llengua que tenen els alumnes. Per tant, el professorat és qui ha de conèixer aquestes UF com tal per tal que els alumnes les assimilien a partir de l'ús habitual en les classes en els contextos oportuns. D'aquesta manera, podrem aportar al català parlants plenament genuïns per sobre de parlants metodològics que no s'aparten d'allò que han après dels llibres de text.

BIBLIOGRAFIA

- Adell, Vicenta. 2010. *Recull de refranys valencians*. Paiporta: Denes.
- Alberola, Estanislau i Manuel Peris. 1928. *Refraner valenciá. Colecció de refráns populars*, València, Arte y Letras.
- Aparicio, José María i Llorenç Giménez. 1999. *2001 refranys i un grapat de dites i cançonetes d'Alzira i la seua comarca*. Alzira: Ajuntament d'Alzira.
- Asensi, Àngel E. i Miquel P. Asensi. 2012. *Ibi parla: paraules i refranys per a fer un viatge en el temps*. Ibi: Teixereta.
- Bataller, Josep. 1981. *Contalles populars valencianes, I*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- Bataller, Josep. 1986a. *Contalles populars valencianes, II*. València: Institució Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigacions.
- Bataller, Josep. 1986b. *Jocs populars*. Picanya: Bullent.
- Bataller, Josep. 1995. *Llegendes cavalleresques i de moros*. València: Generalitat Valenciana.
- Bataller, Josep. 1997. *Rondalles i acudits valencians*. Gandia: CEIC Alfons el Vell.
- Bataller, Josep. 1999. *Les rondalles valencianes*. Gandia: CEIC Alfons el Vell.
- Bataller, Josep. 2001. *Rondalles de les comarques centrals valencianes*. Ontinyent: Caixa d'Estalvis d'Ontinyent.
- Bataller, Josep. 2014. *Els fraseologismes. Classificació, variacions, recursos estilístics i contingut etnogràfic. Vol. II*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- Beltran Calvo, Vicent i Herrero Lloret, Teresa. 2011. *Estudi geolingüístic dels parlars de la Marina Baixa*. Alacant: Mancomunitat Cultural de la Marina Alta (MaCMA) i Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
- Beltran, Joaquim. 2016. *Llengua i Literatura 2 ESO*. Edicions Voramar, S.A/ Santillana Educación, S.L. València.
- Borràs i Jarque, Joan M. (1932-1954): «Proverbis i modismes», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, xiii, pp. 177-182, 255-261, 356-359, 427-432; xiv, pp. 281-282, 385-386, 447-453; xv, p. 171-172, 242-247; xvi, p. 71; xxv, pp. 157-160, 243-245; xxix, pp. 272-273; xxx, pp. 85-86, 246. Col·lectiu Obertament. 2012. *Dites i refranys a la Safor*. L'Eliana: Carena.
- Conca, Maria. 1987. *Paremiologia*. València: Universitat de València.
- Conca, Maria. 1988. *Els refranys catalans*. València: Tres i Quatre.

- Campos, Àngels *et al.* 2015a. *Llengua i Literatura 1 ESO*. Edicions Voramar, S.A/Santillana Educación, S.L. València.
- Campos, Àngels *et al.* 2015b. *Llengua i Literatura 3 ESO*. Edicions Voramar, S.A/Santillana Educación, S.L. València.
- Campos, Àngels *et al.* 2015c. *Llengua i Literatura 1 Batxillerat*. Edicions Voramar, S.A/Santillana Educación, S.L. València.
- Campos, Àngels *et al.* 2016. *Llengua i Literatura 4 ESO*. Edicions Voramar, S.A/Santillana Educación, S.L. València.
- Carbonell, Ovidi (dir.), Josep Tormo, and Jordi Colomina. 2012. *Tresor del valencià meridional. Diccionari temàtic i fraseològic*. Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert.
- Conca, Maria, i Josep Guia. 2014. *La fraseologia. Principis, mètode i aplicacions*. Alzira: Bromera - Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- Corpas Pastor, Glòria. 1997. *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- Cortés, Concepció, i Domi Gramache. 1992. *Dites i refranys de la nostra terra*. La Pobla Llarga: J. Ramón Navarro.
- Coves, Maite. 2009. *Llengua i Literatura 2 Batxillerat*. Edicions Voramar, S.A/Santillana Educación, S.L. València.
- Dolç, Joan. 1999. *Refranys divertits*. Tavernes Blanques: L'Eixam.
- Garcia Sebastià, Josep Vicent. 2017. *La influència de la llengua vehicular i el coneixement enciclopèdic en l'aprenentatge de la fraseologia a secundària*. Revista Internacional d'Humanitats. Univ. Autònoma de Barcelona.
- Insa, Marta. 2008. *Refranys, frases fetes i contes populars*. Alzira: Fundació Bromera per al Foment de la Lectura.
- Lemos, Armando. 2008. *1000 refranys de Dénia i dels deniers*. Dénia: Ajuntament de Dénia.
- Llàcer, Josep Joan. 1985. *Mil refranys de la Marina*. Alacant: Caja de Ahorros Provincial de Alicante.
- Llorens Barber, Ramon. 1983. *Diccionario de Altea y sus cosas*, Revista Altea Ajuntament d'Altea.
- Lloréns, Ramón. 1981. "Fraseología popular valenciana." *Instituto de Estudios Alicantinos* 32: 115-131.
- Martínez i Martínez, Francesc. 1912. *Còses de la meua terra (La Marina). Primera tanda*.

- València: Manuel Pau. [Edició facsímil de 1987 (Altea: Aitana Editorial) i 2012 (Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert)]
- Martínez i Martínez, Francesc. 1920. *Còses de la meua tèrra (La Marina). Segona tanda*. València: Vives Mora. [Edició facsímil de 1987 (Altea: Aitana Editorial) i 2012 (Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert)]
- Martínez i Martínez, Francesc. 1947. *Còses de la meua tèrra (La Marina). Terça tanda i darrera*. València: Vives Mora. [Edició facsímil de 1987 (Altea: Aitana Editorial) i 2012 (Alacant: Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert)]
- Martínez, Empar. 2001. *L'any tururany... Narrativa oral al poble de Picanya. Rondallística, refranys, endevinalles i jocs de paraules*. Picanya: Ajuntament de Picanya.
- Noguera, Jaume. 2010. *Recull de refranys i expressions populars de Xaló*. Xaló: Ajuntament de Xaló.
- Oriol, Carme. 2002. *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*, Valls, Cossetània.
- Romà, Francesc. 1989. *Refranyer popular*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- Ruiz, L. 1997. *Aspectos de fraseologia teòrica española* [Edició de 1993]. València: Universitat de València, Quaderns de filologia, annex XXIV.
- Sagrera Antich, Bàrbara. 2014. *Corpus de fraseologia de les Illes Balears: classificació, descripció i contextualització (volum I de IV)*. Tesi doctoral de la Universitat de les Illes Balears
- Salvà, Adolf. 1988. *De la marina i muntanya (Folklore)*. Edició a cura de Rafael Alemany. Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert i Ajuntament de Callosa. Alacant.
- Salvador, Vicent. 2000. «Idiomacitat i discurs prefabricat», Vicent Salvador, Adolf Piquer (eds.). *El discurs prefabricat. Estudis de fraseología teórica i aplicada*. Col·lecció Estudis Filològics, núm. 4. Publicacions de la Universitat Jaume I. Castelló de la Plana. 19-33.
- Sanchis Guarner, Manuel. 1936. "Locucions tòpiques valencianes." *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 18: 1-21.
- Sanchis Guarner, Manuel. 1963. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. I. Sector septentrional*. València: L'Estel.

- Sanchis Guarner, Manuel. 1965. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. II. Sector meridional*. València: L'Estel.
- Sanchis Guarner, Manuel. 1968. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. III. Sector central litoral*. València: L'Estel.
- Sanchis Guarner, Manuel. 1970. "Pròleg." In *Meravelles i picardies. Rondalles*
- Sanchis Guarner, Manuel. 1982a. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. Sector meridional. Obra completa 3*. València: Tres i Quatre.
- Sanchis Guarner, Manuel. 1982b. *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. Sector central litoral. Obra completa 4*. València: Tres i Quatre.
- Sanchis, Joan Lluís. 2011. *Saviesa popular: recull de refranys i frases fetes*. Tavernes Blanques: L'Eixam.
- Valor, Enric. 1950. *Rondalles valencianes*, vol. I. València: Torre.
- Valor, Enric. 1951. *Rondalles valencianes*, vol. II. València: Torre.
- Valor, Enric. 1958. *Rondalles valencianes*, vol. III. València: Torre.
- Valor, Enric. 1960. *L'ambició d'Aleix*. València: Vives Mora.
- Valor, Enric. 1964. *Meravelles i picardies*, vol. I. València: L'Estel.
- Valor, Enric. 1970. *Meravelles i picardies*, vol. II. València: L'Estel.
- Valor, Enric. 1975. *Obra literària completa*, vol. I. València: Gorg.
- Valor, Enric. 1976. *Obra literària completa*, vol. II. València: Gorg.
- Valor, Enric. 1999. "Lectio del Dr. Enric Valor." In *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, ed. by Vicent Salvador, and Heike van Lawick, 19-24. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I.
- Vidal Lloret, Vicent (2015): «Joaquim Martí i Gadea, Francesc Martínez i Martínez i Manuel Sanchis Guarner: tres folkloristes valencians biografiats», dins Joaquim Espinós, Antoni Maestre & Isabel Marcillas (eds.), *La biografia a examen*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 113-126.
- Vidal Lloret, Vicent. 2016. *Autors, institucions i tendències en la literatura popular valenciana (1873-1975)*. Tesis doctoral de la Universitat d'Alacant.
- Zuluaga, A. 1980. *Introducción al estudio de las expresiones fijas*. Frankfurt am Main, Verlag Peter D. Lang.

-Pàgines Webs

Valencià, Llengua i Literatura (ESO) (data de consulta: 28/05/2019).

http://www.ceice.gva.es/va/web/ordenacion-academica/curriculo-eso-bachillerato-por-materias/-/documentos/eaWDKFXNg2Dz/folder/162655311?p_auth=bG8TISyi

Valencià, Llengua i Literatura (Batxillerat) (data de consulta: 28/05/2019).

http://www.ceice.gva.es/va/web/ordenacion-academica/curriculo-eso-bachillerato-por-materias/-/documentos/eaWDKFXNg2Dz/folder/162655311?p_auth=bG8TISyi